

ЕТНОРЕАЛІЇ З КОМПОНЕНТОМ НАЗВ ЗБОЇ ЯК ФРАГМЕНТ МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ

(на матеріалі лексичних та фразеологічних одиниць німецької мови)

Соломаха А. В.

Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова

Наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. криза семіологічного підходу до вивчення мови приводить лінгвістичну думку до відродження ідей В. фон Гумбольдта, зосередивши увагу на суб'єкті як мовній особистості, що пізнає світ, мислить, оцінює, відчуває, яка є детермінованою певною культурою. В роботах В. М. Телії [Телія 1988: 173-204], Ю. Н. Караулова [Караулов 1976], А. Вербицької [Вежбицкая 1996], О. А. Корнілова [Корнилов 2003], В. І. Постовалової [Постовалова 1988: 8-69] та ін. послідовно доводиться існування такого особливого феномену як національно-мовна картина світу. Починаються розглядатися окремі фрагменти національних мовних картин світу, концептосфери окремих мов [Голубовская 2000, Телія 1988: 173-204] та окремі концепти національних мов [Голубовская 2000, Приходько 2008, Яковлева 1994 та ін.]. Проте такий фрагмент мовної картини як вербалізовані етнореалії залишається малорозглянутим.

Завданням дослідження є виявлення впливу особливостей історичного розвитку Німеччини, зокрема військової справи та зброї, на розвиток німецької мови та утворення певної групи вербалізованих етнореалій та з'ясування сучасних значень цих мовних одиниць.

Протягом усієї своєї історії німецька нація славиться своїм войовничим характером, тому розвиток військової справи і військової техніки Німеччини та Європи вербалізований мовними одиницями сучасної німецької мови досить широко. Складовими компонентами таких мовних одиниць є назви різних видів холодної *die blanke Waffe* та вогнепальної зброї *die Schusswaffe*, що відтворюють етапи розвитку військового мистецтва, починаючи з періоду раннього Середньовіччя та розкривають концепт *die Waffe* засобами німецької мови.

Головною зброєю усіх армій до винаходу пороху та вогнепальної зброї протягом 5 тисячоліть були різноманітні види колючої *die Hiebwaffe* та рублячої *die Stichwaffe* зброї. Найстародавнішою колючою та рублячою зброєю ближнього бою є меч – *das Schwert*, який застосовувався переважно кіннотою та піхотою. З XIV – XV ст. його взяла на озброєння лицарська кіннота, а у XV – XVI ст. меч застосовувала піхота у боях з лицарями на конях. Меч був зброєю еліти та у багатьох народів є символом влади, законності та караючого правосуддя [Europäische Hieb- und Stichwaffe: 34]. Одночасно він був символом війни. Меч вирізняється довгим, прямим, широким, важким гострим з двох боків клинком з держакком. Усі ці риси цієї зброї відображені переосмислені у наступних мовних одиницях: *zum Schwert greifen* – взятися за меч (розпочати війну, сварку тощо); *etw. mit dem Schwert teilen* – вирішувати щось силою; *zwischen zwei Schwertern stehen* – бути між двома небезпеками, між двома вогнями; *das Schwert (gern) in die Scheide stecken* – закінчити непорозуміння мирно (вставити меча у піхви). Меч між битвами перебував у піхвах, що складалися з двох дерев'яних, обтягнутих шкірою, пластин. Щоб вступити у бій, необхідно було витягнути меч з піхв; *der Schwertstreich* – удар мечем (також і переносне значення); *vom Leder ziehen* – робити випадки проти когось, напасти на когось, щось (витягнути з шкіри); *das Schwert mit beiden Händen fassen* – зібратися з силами, рішуче взятися за щось (схопити меч обома руками). Поява цього фразеологізму пов'язана з тим, що існували мечі, які мали дві ручки та підіймалися двома руками; *etw. ist zweischneidiges Schwert* – щось має свої „за” та „проти” (щось є двогострим мечем). У цьому випадку мовна одиниця дотична до такої властивості меча, як загостреність з двох боків, яка стала основою узагальнено-переносного значення).

Для захисту від ворожого меча застосовували щит – *der Schild*, без якого не можна було уявити ведення рукопашного бою і який вважався уособленням боєздатності воїна. У знатних воїнів була особа, яка доглядала зброю та бойовий одяг, і німці називали її *der Schildknappe*, що дослівно перекладається як «щитоносець» (укр. «зброєносець»), що засвідчує надзвичайну важливість. Цей концепт вербалізується такими мовними одиницями: *j-n auf den Schild (er)heben* – підняти кого-н. на щиті, поставити кого-н. на чолі чого-н., вибрати кого-н. вождем, виявити кому-н. почесні (бере витоки із старогерманського звичаю піднімати новообраного вождя на щит, щоб усі бачили); *etw. (böses) im Schilde führen* – задумувати що-н. (недобре, зле) (на бойових щитах середньовічних лицарів були зображені різні девізи (квіти, значки тощо), значення якого було зрозумілим лише для друзів воїна, а для сторонніх воно залишалося таємницею); *den Schild blank halten* – дорожити своєю честю (тримати свого щита чистим до блиску).

Найстарішою колючою зброєю був *der Dolch*– „кинджал”, саме з якого пізніше у бронзовому віці розвився меч, який спочатку мав таку ж форму, що й кинджал, але відрізнявся довжиною. У повному озброєнні воїна кинджал посідав третє місце, після *Lanze* – „спис” та *Schwert* – „меч”. З кінця XIII ст. кинджал використовується як бойова зброя, за якою вже з тих часів закріплюється слава нечесної зброї, яка використовується для вбивства з-за рогу, що і знайшло свою концептуалізацію у мовних одиницях німецької мови: *j-m den Dolch auf die Brust setzen*– брати когось за горло, наступати комусь на горло (приставити комусь кинджал до грудей); *j-m einen Dolchstoß versetzen* – у саме серце, нанести нечесний удар (нанести удар кинджалом); *ein Dolchstoß in den Rücken* – ніж (удар ножа) у спину, зрадницький удар (звичайно, від того, від кого не чекають); *j-d blickt Dolche* – хтось кидає у чийсь бік гнівні погляди (хтось дивиться кинджалами); *j-d sagt Dolche* – хтось кидає вогнем-блискавицею, гнівається (хтось говорить кинджалом); *die Dolchstoßlegende* теза про «удар ножем у спину» (твердження, що Німеччина програла першу світову війну внаслідок революції).

У німецькій мові ми знайдемо ще й таку назву кинджала, як „*Gnadgott*“ (милостивий бог), поява якої пов’язана з тим, що під час бою переможеному лицарю наносився останній удар „*Gnadenstoß*“ (удар, що припиняє страждання) саме кинджалом, тому що він мав вузький клинок та міг пройти у щілину між окремими латами. Саме ця роль кинджала під час лицарських боїв стала основою цілісного значення фразеологізму *j-m den Gnadenstoß geben* – 1) добити, прикінчити когось; 2) покінчити з кимсь найбільш милостивим засобом. Тільки у XVI–XVII ст., коли захисний одяг лицарів зменшився у розмірах, кинджал втрачає своє значення як *Gnadgott*.

Der Degen „шпага”, з’явившись на початку XV ст. в Італії, отримала широке впровадження в Німеччині. Це переважно колючі, іноді колючо-рублячі холодні обладунки, які почали використовуватися, коли суцільні обладунки почали поступово обмежуватися лише нагрудником, тобто тіло воїна стало менш захищеним. Шпага стала зброєю піхоти та кавалерії, а у XVIII ст. поступово витіснилася шаблею та палашем. Шпага вважалася зброєю дворянства, свідомством належності до привілейованого прошарку суспільства. Концепт *der Degen* дістає наступне мовне відображення: *den Degen führen (tragen)* – носити шпагу (як знак належності до дворянства); *den Degen ziehen (zücken)* – приготуватися до бою, до чогось складного („дістати шпагу”, що робилося на початку кожного бою та було сигналом до його початку); *die Degen kreuzen* – схрестити шпаги (також і переносне значення); *einen Streit mit dem Degen ausfechten* – вирішувати сварку зброєю; *mit dem Degen rasseln* – брязкати зброєю.

Внаслідок політичної роздрібненості військові сутички як засіб вирішування непорозумінь між сусідніми князями були частим явищем, що закінчувалося сплюндруванням та знищенням для селянських господарств. Свідчення цього ми знаходимо у німецькому прислів’ї: *der Degen macht die Länder arm, der Pflug stärkt sie*, вживання концепту *der Degen*, в якому, підкреслено, що ці міжусобні війни виникали саме через дворянство, тому що шпага – зброя дворянина, а не селянина. Інше прислів’я говорить: *ein Degen hält den anderen in der Scheide* – одна шпага втримує іншу у піхвах, тобто проти сили завжди є інша сила, яка служить засобом втримання.

Разом з тим шпага асоціюється зі сміливістю лицарів, тому і зараз сміливу людину порівнюють із шпагою: *ein kühner Degen; brav wie sein Degen*.

Довга шпага була досить незручною для вершника, тому у кінноті з XVII ст. використовується так звана *Haudegen* – коротка шпага з широким клинком, гостра з двох чи з одного боку. Назву цієї зброї відчуваємо у виразі: *ein alter Haudegen* – старий рубака, старий вояка. Пізніше фразеологізм починає вживатися в узагальненому значенні „приятель”, „дружище”.

Етнореалія *der Degen* є компонентом слова *der Schweizerdegen* – робітник типографії, який може працювати і як складач, і як друкарник (складати та друкувати) (швейцарська шпага). Спочатку слово *Haudegen* стосувалося короткої шпаги швейцарських найманців, яка могла використовуватися як колюча та рубляча зброя.

Ще одним видом холодної зброї з держакком (*Griffwaffe*) є шабля – *der Säbel*, яка з’явилася на Сході у VII–VIII ст., а в європейських арміях стала використовуватися для легкої кавалерії у XVIII–XIX ст., хоч була відома ще з кінця XVI ст. Цей концепт вербалізований наступними мовними одиницями: *blanker Säbel* – оголена шабля; *den Säbel ziehen* – оголити шаблю, приготуватися до бою (у тому числі переносно); *mit dem Säbel rasseln* – брязкати зброєю; *Säbelbeine* – криві ноги (шаблеподібні ноги).

Іншим популярним видом колючо-рублячої зброї були *Stangenwaffe*– *Spieß, Lanze, Speer* (види спису, зброї на довгій дерев’яній палиці). Спис – *der Spieß* стає зброєю феодалної піхоти, тому що це був найдешевший вид зброї [*Europäische Hieb- und Stichwaffe*: 84]. У лицарів, вкритих з ніг до

голови залізом, улюбленою справою було вклинюватися в цю незахищену масу людей та рубати їх направо й наліво [Энгельс: 26]. Цей вид зброї вербалізований німецькою мовою. *Spißbürger*, *Spißgeselle* – називали у Середньовіччя городян, які мали право носити списа, що викликане необхідністю боронити місто від ворогів. І лише у XVIII ст. слово *Spißbürger* стало означати „філістер, пересічна людина”.

Етнореалія *der Spieß* відбито в таких мовних одиницях: *den Spieß kehren gegen j-n* – повертати свою зброю проти когось, нападати на когось; *den Spieß umdrehen (umkehren)* – у свою чергу перейти у наступ, використовуючи такі ж самі засоби (перевернути списа в протилежний бік); *brüllen (schreien) wie am Spieß (als ob man am Spieße stäke)* – кричати, наче ріжуть (наче списом протикають); *mit dem goldenen (silbernen) Spieß stehen, mit goldenen Spießen kriegen* – намагатися когось підкупити; *den Spieß wegwerfen (fallen lassen), Spieß und Stange fallen lassen* – занепасти духом, відмовитися від боротьби (викинути списа); *aus Spießen Sicheln machen* – перекувати меч (спис) на орало (на серпа); *wie ein Spieß hinter der Tür sein* – бути напоготові, бути завжди під рукою (як спис за дверима). Останній фразеологізм віддзеркалює звичай тримати списа напоготові за дверима будинку.

У період XV–XVII ст. замість феодалної пехоти приходять німецька наймана пехоталандскнехти (*der im Lande geworbene Knecht*).

Ландскнехтов були переважно озброєнні пиками – *die Pike (fr. piquer–stechen)* – довгий полегшений різновид списа, який з’явився в епоху абсолютизму та став основною зброєю ландскнехтів. Вона збереглася на озброєнні піхоти до кінця XVII – початку XVIII ст., а в кавалерії – до XX ст.

В сучасній німецькій мові широко вживається фразеологізм *von der Pike auf dienen* – „починати службу з самих низів”. Спочатку цей вираз асоціювався з проходженням військової служби з самого початку, починаючи з піхоти, яка була озброєна пиками. Згодом починає вживатися відносно будь-якої професії у значенні „починати трудовий шлях з самих низів”, „з самого початку”. Вживаючись спочатку лише з дієсловом *dienen*, поступово у цьому ж значенні фразеологізм поєднується з іншими дієсловами: *von der Pike auf lernen, arbeiten, anfangen*.

У Середньовіччі головним родом військ стає кавалерія, лицарі якої були суцільно вкриті латами, що атакували правильним строем [Энгельс: 26]. Кавалеристи були озброєні списами з довгою полегшеною дерев’яною ручкою – *die Lanze*, які можна було також кидати на ворога на відстані, внаслідок чого вони стали основною наступаючою зброєю лицарів. Під час кінного бою головною метою було вибити лицаря з сідла.

Концептуалізацію цього виду зброї знаходимо у таких виразах сучасної німецької мови: *für j-n, etw. eine Lanze brechen (einlegen)* – рішуче заступитися за кого-небудь, встати на захист кого-н., чого-н. (зламати списа за кого-небудь, що-небудь). Уживання дієслова *brechen* пояснюється тим, що існували спеціальні списи (які також називали *Copia*), довжина дерев’яної ручки якого досягала 3–6 метрів, а сама ручка виготовлялася з м’якої деревини, порожньої всередині; *mit j-m eine Lanze brechen* – вступити в суперечку з ким-небудь (зламати з кимсь списа). Мовна одиниця бере витоки з лицарських турнірів та поєдинків (букв. фехтувати срібним списом). Німецьке прислів’я говорить: *mit goldener Lanze hebt man den stärksten aus dem Sattel* – золотим списом можна вибити з сідла найсильнішого. Останні дві мовні одиниці характеризують судочинство XVII ст., яке можна було підкупити.

Обов’язковою частиною обладунку лицаря був – *der Harnisch*, основна частина латів, що складалася з двох половинок та закривала тіло. Щоб одягнути лицарські лати, потрібна була допомогою сторонньої людини, якою був зброєносець. Про це свідчать фразеологізми: *j-n in Harnisch bringen* – помістити кого-небудь у лати, у сучасній німецькій мові „розлютити кого-н.”; *in Harnisch geraten (kommen)* – розлютитися, розгніватися; *in Harnisch sein* – бути у гніві.

Наприкінці XIII ст. починається процес відродження піхоти, найвідомішою серед яких стає швейцарська, що виробила своє бойове шикуння – баталію, щільну масу з однаковою кількістю шеренг та рядів (*Haufen; Haufe* – маса, загін). Баталія розвивала велику ударну силу. Тактика ж бою баталією була розвинута вже німецькими ландскнехтами в XV–XVI ст., що теж стали шикуватися у батальйонні каре.

Під час Селянської війни 1516 року селяни, що піднялися на повстання, також використовували тактику бою баталією. Основна наступаюча баталія називалася „*Heller Haufen*“, прототип якої зберігся в сучасній німецькій мові у виразі *in hellen Haufen kommen* – валити натовпом, валити валом. Проте під час стрільби друга частина баталії розсипалася та переставала існувати як єдина маса (*Haufen*). Стрілки-арбалетчики билися врозсип та мали назву *Verlorener Haufen*

[Engelmann: 202]. Звідси: *ein verlorener Haufen* – загін, що б'ється врозсип, загін (ландскнехтів), що починає битву.

У сучасній німецькій мові знаходимо ще кілька мовних одиниць з етнореалією *Haufen*. Стрижневим словом *Haufen* у значенні „бойовий загін”, „військова частина” є у виразах: *zum alten Haufen fahren* – „відправлятися до старої гвардії” (відправлятися на той світ); *der grosse Haufen* – армія; *wieder beim Haufen (bei der Bande) sein* – повернутися у лави свого загону (звичайно після поранення).

Винаходу вогнепальної зброї передував винахід пороху – *das Pulver*, який прийшов від арабів, що жили в Іспанії, розповсюдився на Францію, а згодом і по всій Європі.

Вербалізація цієї етнореалії відбиває труднощі винаходу пороху, умов його зберігання, які були перенесені у повсякденні життєві ситуації та людські стосунки і отримали етноспецифічне забарвлення: *er hat das Pulver nicht erfunden* – він пороху не вигадав (про нерозумну людину); умови зберігання вимагають, щоб порох був сухим, інакше він буде непридатним для використання, тому й виникло переносне значення наступних 2 фразеологізмів: *das Pulver trocken auf Pfanne haben* – бути насторожі, бути у бойовій готовності (тримати порох сухим на сковороді) та *das (sein) Pulver trocken halten* – бути напоготові (тримати порох сухим на полиці крем'яного замку); *kein Pulver riechen können* – бути боягузом (про солдата) (не виносити запаху пороху); *Pulver gerochen haben* – понюхати пороху, побувати на фронті; *j-m zu Pulver und Blei verurteilen* – засудити до розстрілу; *keinen Schuss Pulver wert sein* – не бути вартим ані копійки (не коштувати і крихти пороху); *(all) sei Pulver verschossen haben* – 1) передчасно розтринькати свої сили; 2) передчасно, надзвичайно швидко вичерпати всі свої аргументи (розстріляти весь свій порох).

У XIV ст. у Західній Європі з'явилася вогнепальна зброя. Перша вогнепальна зброя була двох видів: легкі та важкі бомбарди. Це були попередники ручної вогнепальної зброї та артилерії [Разін, т. II: 255]. Першою ручною вогнепальною зброєю стає рушниця-мушкет. У XVI ст. в арміях Західної Європи широко використовувалися гнотові рушниці для ближнього бою, мішенню для яких служили супротивники, одягнені в легкий захисний одяг (кольчуга, лати). Мушкети заряджалися з дула дерев'яним шомполом. У XVII ст. мушкет, який до речі не залишив сліду в німецькій мові, замінює крем'яна рушниця – *die Flinte*, яка стає основною зброєю піхоти, а згодом використовується переважно як зброя для полювання.

Етнореалія *die Flinte* отримує таку вербалізацію в німецькій мові: *die Flinte ins Korn werfen* – спасувати (перед труднощами), упасти духом (викинути рушницю в полі); *j-m vor die Flinte kommen* – попасти кому-небудь на мушку; *der soll mir nur vor die Flinte kommen!* – тільки попадись він мені (погроза).

До 1700 р. в усіх європейських арміях був впроваджений кремінний замок до рушниці, який спрощував процедуру зарядження та певною мірою захищав порох від дощу. Про концептуалізацію у цьому випадку свідчить фразеологізм: *dem hat's auf die Flinte geregnet (geschneit)* – чий-небудь плани несподівано порушені (зірвані) (рушниця попала під дощ або сніг, внаслідок чого порох замочився, тому здійснення пострілу стало неможливим).

Гвинтівка – нарізна зброя (*die Büchse*) є німецьким винаходом, що відноситься ще до XV ст. Вона була винайдена у 1498 р. у Лейпцизі. Але за межами Німеччини ця зброя не користувалася популярністю. Назва гвинтівки збереглася у таких виразах: *mit goldenen (silbernen) Büchsen schießen* – намагатися кого-небудь підкупити (стріляти із золотих чи срібних рушниць); *wer aus vielen Büchsen schießt, trifft selten die Scheibe* – за двома зайцями погонишся, жодного не вполюєш (хто стріляє з кількох рушниць, той рідко влучає у мішень).

Перші рушниці мали дульний спосіб зарядження (*Vorderlader*), який зберігався до 1828 р. та був досить складним. Одним з удосконалень у конструкції ручної вогнепальної зброї став залізний шомпол (*Ladestock*), який вперше вводиться у Пруссії. У 1698 р. прусська армія замінює ламкий дерев'яний шомпол залізним [Röhrich, Mieder: 83]. Відлуння цього способу зарядження рушниці зберігає сучасна німецька мова, але вже стосовно характеристики людини, яка надто прямо ходить, тримає неприродно прямо спину: *der hat wohl einen Ladestock verschlucken; er hat wohl einen Ladestock im Kreuz*.

У першій половині XV ст. був винайдений приціл та мушка. До того стріляли, розраховуючи, що частина пострілу все-таки влучить у ціль. У нарізної зброї XIX ст. з'являється прицільне облаштування, яке розвинулося у системі *Kimme-Visier-Korn*. Етнореалії *Visier* та *Korn* вербалізуються мовними одиницями німецької мови, які згодом набувають переносно-узагальненого значення: *j-n, etw. aufs Korn nehmen* – 1) брати кого-небудь, що-небудь на мушку, прицілюватися; 2) вибрати кого-небудь мішенню, зосередити увагу на кому-небудь, чому-небудь; 3) критично

аналізувати що-небудь, полемізувати з ким-небудь; *j-n auf dem Korn haben* – розраховувати на кого-небудь, мати кого-небудь на прикметі; *j-n ins Visier nehmen* – уважно слідкувати за ким-небудь, спостерігати за ким-небудь з ворожими намірами (букв. взяти під приціл); *etw. ins Visier fassen* – уважно придивлятися до кого-небудь; *j-n, etw. im Visier haben* – 1) тримати кого-небудь, що-небудь на прицілі, на мушці, прицілюватися на кого-небудь; 2) розраховувати на що-небудь, націлитися на що-небудь; *j-n auf der Kimme haben* – мітити у кого-небудь, озброїтися проти кого-небудь, переслідувати з певною метою що-н., кого-н.

Наступним визначним кроком на шляху удосконалення рушниці стає надання нарізам у каналі ствола гвинтівки гвинтоподібної форми (*gezogener Lauf*). Такий вигляд гвинтівка мала до XIX ст., коли винахідниками Дрейзе з Земмерди була винайдена прусська голчаста рушниця, яку він назвав своєю *Zündnadelgewehr*. Вперше саме в цій конструкції рушниці запал та спалах ставали незалежними від погодних умов.

Етнореалія *das Gewehr* реалізується в таких мовних одиницях: *j-d steht Gewehr bei Fuss* – хто-небудь перебуває у повній бойовій готовності та чекає, хто-небудь займає вимушену позицію; *ins Gewehr treten* – встати з рушницею (тобто до строю зі зброєю в руках); *ran an die Gewehre* – 1) почнемо! живо! В темпі; 2) підняти келихи! до столу!; *haben ein Gewehr!* – ще чого захотів! На жаль, це неможливо! (букв. мати рушницю). З процесу заряджання рушниці (14 прийомів) та пострілу в епоху, коли в армії були рушниці дульного зарядження, бере витoki стійкий вираз *eine Salve abgeben* – дати залп одночасно з командою [Röhrich, Mieder: 97].

У першій половині XIV ст. вводяться в європейських арміях гармати. Ця важка та неманеврена артилерійська зброя, яка стріляла лише камінними ядрами, була придатна лише для облогової війни [Енгельс: 27-28]. Для того, щоб здійснити постріл, використовувалося гноття – *die Lunte, die Zündrute*, у вигляді палиці, обмотаної коноплями, змоченими в селітрі (*Salpeter*) та оцтовокислим свинцем (*Bleizucker*). Запах фітіля, що горить, був дуже різким та сильним. Таким чином, ворог чув запах фітіля раніше, ніж лунав постріл. Це пояснює наступний вираз: *Lunte riechen* – завчасно відчутти небезпеку (пастку), відчутти недобре (відчутти запах гноття).

Ця етнореалія вербалізована і такими виразами: *die Lunte ans Pulverfass legen* – 1) підносити гноття до порохової бочки, закинути іскру у порохову бочку; 2) викликати велику суперечку; *mit der Lunte am Pulverfass spielen* – грати з вогнем, готувати війну (букв. грати з гноттям поблизу порохової бочки).

Основною зброєю артилерії стають гармати – *die Kanone* (мовна одиниця прийшла в німецьку мову з італійської у XVI ст.) [Бах: 189], проте отримала своє етноспецифічне відтворення: *die Kanone sprechen lassen* – розпочати війну (дати гарматам заговорити); *mit Kanone auf (nach) Spatzen schießen* – стріляти з гармат по горобцях; *eine grosse Kanone* – велика шишка, визначний фахівець, знаменитість, зірка; *wie aus der Kanone geschossen* – миттєво, із швидкістю блискавки (стосовно до швидкої відповіді) (як з гармати).

Берегова артилерія використовувала *die Strandkanone* – „берегові гармати”, які були більшого калібру, тому зрозумілим стає порівняння: *betrunknen (voll, geladen) wie eine Strandkanone (wie eine Strandhaubitze) sein* – бути дуже п’яним (сучасне *Haubitze* бере витoki від чеського *houfnice* – засіб для метання каміння [Бах: 190]).

Прототипом мовної одиниці *grosses (schweres) Geschütz auffahren (aufführen)* – „надто різко виступати проти кого-небудь, чого-небудь, використовувати надто сильні аргументи” (пустити важку артилерію), є те, що цей вид зброї використовувався в останню чергу, переважно під час облогових боїв для оволодіння фортецею.

З початку XIX ст. починається бурхливий розвиток „маленьких рушниць” – пістолетів – *die Pistole*, які є винаходом німецьких майстрів. Револьвер, як і гвинтівка, є дуже старим німецьким винаходом. Проте кількість мовних одиниць, якими вербалізована ця етнореалія, невелика: *j-m die Pistole auf die Brust setzen* – змушувати кого-небудь приймати певне рішення, брати кого-небудь за горло (приставити пістолета до грудей); *wie aus der Pistole geschossen* – миттєво, в один момент (вживається переважно стосовно швидкої дотепної відповіді).

Артилерійським зарядом з XVII ст. по XIX ст. була бомба – *die Bombe* (слово запозичене з французької мови після 1600 р. [Бах: 189]), вага якої складала більше 16 кг. Незважаючи на запозичене походження слова, яким був названий цей концепт, він знайшов своє етноспецифічне відтворення: *die Bombe ist geplatzt* – сталося щось надзвичайне, сталося те, чого боялися (бомба розірвалася); *wie eine Bombe eingeschlagen* – розірватися, як бомба (про несподівану звістку, повідомлення); *mit Bomben und Granaten durchgefallen* – провалитися з тріском на іспиті (провалитися з бомбами та гранатами); *(potz) Bomben und Granaten!* та *da schlage eine Bombe drein!* – вираз

незадоволення, великого здивування; *das ist bombensicher* – надзвичайно тривкий, надійний. Безперечною етнореалією німецької мови є слово *die Mauser* або *die Mauserpistole* – це автоматичний пістолет, один з тих, що були створені німецькими інженерами-зброярами та підприємцями братами Вільгельмом (1834–1882) та Паулем (1838–1914) Маузерами.

Словники сучасної німецької мови, як тлумачні, так і фразеологічні, на нинішньому етапі фіксують лише окремі мовні одиниці з назвою сучасних видів зброї, які можуть нас зацікавити у зв'язку з метою нашого дослідження. Ось декілька прикладів: *das ist Null-acht-fünfzehn* – (це все) та ж сама тупість, (це все) те ж саме (що-небудь є звичайним, набридливим; що-небудь є застарілим); *Null-acht-fünfzehn* – застаріле, затаскане, однобоке. В основі фразеологізмів – назва кулемета „Максим”, зразка 1908/1915 р.р., скорочено 08/15. Кулемет „Максим”, введений в німецькій армії у 1889 р., був удосконалений перший раз у 1908 р. (була зменшена його вага), а в 1915 р. відбувається друге удосконалення. Тому й названий він – *Null-acht-fünfzehn*. Але у зв'язку з тим, що ця назва дуже часто повторювалася у військових інструкціях, це поняття стало синонімом солдатчини, солдафонства, а також усього застарілого, консервативного, однобокого, невизначеного [Küpper т.І: 364].

У наступних двох фразеологізмах розмовної мови з загальним значенням „повільно розмірковувати”, „не бути здатним швидко міркувати” для створення образу використовуються назви сучасних видів зброї: *der Groschen ist kein Stuka* (*Stuka* – *Stukzkampfbomber*) – гріш – не пікіруючий бомбардувальник. Поява фразеологізму пов'язана з початком Другої світової війни [Küpper т. І: 204]. В основі образу лежить порівняння швидкості падіння монети «гріш» в автомат та швидкості пікіруючого бомбардувальника); сучасніший варіант – *der Groschen ist kein Düsenjäger* – гріш – неактивний винищувач.

Дослідження вербалізованих етнореалій німецької мови, взагалі, та етнореалії з компонентом назв зброї, зокрема, сприяє осмисленню конкретних організованих знань і уявлень німецького етносу у різних концептуальних полях як фрагментах мовної картини світу, доводить діалектичний зв'язок між мовою й пізнавально-мисленневою діяльністю її носіїв.

Література

- Бах А. История немецкого языка. Пер. с нем. Н. Н. Семенюк. / Ред., предисл. и примеч. проф. М. М. Гурмана. – М.: Изд-во ин. лит., 1956. – 343 с.
- Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание. Перевод с англ.. (Отв. ред. М. А. Кронгауз. Вступ. ст. Е. В. Падучевой). – М.: Русские словари, 1996 – 416 с.
- Голубовская И. А. Русские культурные концептов (лингвистический анализ) // Преподавание иностранных языков в эпоху глобализации. – Тамшуи: Тамканский ун-тет, 2000. – С.101 – 112.
- Караулов Ю. Н. Общая и русская идеография. – М.: Наука, 1976 – 355 с.
- Корнилов О. А. Языковые картины мира как производные национальных менталитетов. – М.: ЧеРо, 2003 – 349 с.
- Лихачов Д. С. Концептосфера русского языка // Русская словесность. От теории словесности к структуре текста: Антология. – М.: Academia, 1997. – С. 280–287.
- Постовалова В. И. Картина мира в жизнедеятельности человека // Роль человеческого фактора в языке. Язык и картина мира. – М.: Наука, 1988. – С. 8–69.
- Приходько А.М. Концепти та концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. – Запоріжжя: Прем'єр, 2008. – 332 с.
- Разин Е. И. Истории военного искусства. – М.: Военное издательство, 1957. – Т. 1. – 355 с.; Т. 2. – 405 с.
- Телия В. Н. Метафоризация и ее роль в создании языковой картины мира // Роль человеческого фактора в языке: Язык и картина мира. – М.: Наука, 1988. – С. 173–204.
- Чернейко Л. О., Хо Сон Тэ. Концепты *жизнь и смерть* как фрагменты русской языковой картины мира // Науч. докл. высш. шк. Филол. науки. – 2001 – № 5. – С. 50–59.
- Энгельс Ф. Армия. // Маркс К., Энгельс Ф. Соч., 2-е изд. – М.: Госполитиздат, 1959. – Т. 14. – С. 5–50.
- Энгельс Ф. Артиллерия // Маркс К., Энгельс Ф. Соч., 2-е изд. – М.: Госполитиздат, 1959. – Т. 14 – С. 196–221.
- Яковлева Е. С. Фрагменты русской языковой картины мира (модели пространства, времени и восприятия). – М., 1994.
- Engelmann В. Preußen. Das Land der unbegrenzten Möglichkeiten. – Berlin: Wilhelm Verlag, 1981. – 367 S.

Europäische Hieb- und Stichwaffe. – Berlin: Militärverlag der DDR, 1981. – 525 S.

Röhrich L., Mieder W. Spiegel das Sprichwort den Nationalcharakter// Ergebnisse des Sprichwörterforschung. – Bern: Lang, 1978. – S. 100 – 101.

Джерела ілюстративного матеріалу

Немецко-русский (основной) словарь: Ок. 95 000. – М.: Рус. яз., 1992 – 1040 с.

Kröte W. Die Sprichwörter und sprichwörtliche Redensarten der Deutschen. Leipzig: Brockhaus, 1861 – 85 S.

Küpper H. Wörterbuch der deutschen Umgangssprache. – Hamburg: Classen Verlag, 1965–1970. – Bd. I – 535 S.; Bd. II – 324 S.; Bd. III. – 291 S.; Bd. IV – 291 S.; Bd. V – 377 S.; Bd. VI – 438 S.

Röhrich L. Das große Lexikon der sprichwörtlichen Redensarten: In 5 Bd./ Röhrich L. – Freiburg im Breisgau u. a. – 1994 S.

Resümee

Der Artikel ist der deutschen Phraseologie und deren Einheiten, in denen Realien *die Waffe* als Komponente enthalten sind, gewidmet. Die Waffekomponente wird als unentbehrlicher Bestandteil des sprachlichen Hintergrunds der deutschen Sprach- und Kulturträger betrachtet.